

Knapadel med anknytning till Restad och Låssby

Med utgångspunkt i domboken 1662 10/12 kan man genom ytterligare källstudier och läsning av artiklar om knapadeln i Bohuslän skapa en överblick över en lågadelssläkt på Inland och Hisingen. Den tydliggör knaparnas mellanställning mellan det egentliga frälset och bondeståndet, både sett genom deras egna ögon under deras mångåriga kamp för att få behålla sin begränsade skattefrihet, inte minst under försvenskningssprocessen, och sett som ett kronologiskt skeende.¹

Västra Hisings häradsrätts dombok 1662 10/12

”Olluff Törgierssen I Lössby beReeter, at Tord Gunderssen I Reesta paa Indland forhuerffuid Sig frjheed, wdj koning Hanssiz tidh, hanss Sön wahr Peder Torssen, hand feck sig ehn bondedåter her paa Hissing, aufflit tell Samen tou Söner, wahr Olluff och Törgier, dee gieffte sig tell bonde dötre, de aufflid huer sin, aff desse Olluff och Törgier, som nu leffuer, Som och haffuer giefft Sig tell bonde dötre, och Sig knabefrjheedh Eyniss”.

Stamtavla

(normaliserad stavning)

m. Tord Gunnarsson till Ytter Restad, Hålda sn

väpnare med samma vapen som sedermera ägarna till Kåröd (JAN 2)²

nämnd 1490 18/12 då han fick adelsbrev (Tis, JAN 1)³

nämnd 1501 12/3 som väpnare och vittne (JAN 0)

nämnd 1528 30/6 som lagrättsman vid ett mål på Bohus (DN XVI:509)

möjligen nämnd 1528 som ”Torer i Redstad” (gengården)

nämnd 1529 18/5, ”av vapen”, då han underskrev ett brev på Tjörn (JAN 1)

nämnd 1532 kyndelsmässodagen då han förlorade en tvist med Simon Eriksson i Kåröd om denna och tillhörande gårdar (JAN 2)⁴

son till Tord Gunnarsson:

m. Olof Tordsson i Restad⁵

nämnd 1510 3/8 som danneman och borgensman (DN 301)

¹ Den intresserade kan läsa betydligt mer om knaparna i J. A. Nordströms första artikel enligt litteraturlistan.

² En fisk på rött fält i skölden och en fiskstjärt i hjälmen. Ibland uppfattas fisken som en torsk, men oftast som en lax. Nordström kallar därför släkten Laxerumsläkten. Restad och Hanekullen ligger nära Skår i Solberga (”Skårby”), där det fanns en adelssläkt i slutet av 1300-talet. Nordström menar att det är sannolikt att Restadssläkten utgått från denna. Adelsbrevet kan ha varit en bekräftelse på gammalt frälse.

³ ”I kung Hans tid” (1481-1513) enligt VHHR 1662 10/12 (avskrift överst på sidan). Datum 1490 skrivs ”lördagen näst efter s. Lucia veckodag”.

⁴ Nordström menar att Tord Gunnarsson och Simon Eriksson var nära befreundade. Något som stärker detta är att båda hade samma vapen. Dessutom innehade Tord gårdarna ”Broe, Boe, Löcke, Söböen, Saltöen och Grödöen”, vilka tillhört Simon Erikssons föräldrar och vilka denne återvann från Tord. Simon nämns 1532 (skifte 1561).

⁵ Ej bevisad son. Jag har antagit att det är så utifrån namn+ålder+hemort+anseende. Möjligen något gammal jmf med fadern Tord och sonen Peder. Dessutom är gården i källorna inte specificerad som *Ytter* Restad. Även Nordström menar att han var en möjlig son.

nämnd 1542 (jb), ”sagde mandtallet” då
skattade 1542 även 1 t.a malt för en ödejord och 1 pd smör för ”Naredzrudt”

son till Tord Gunnarsson:

- m. Peder Tordsson till Ytter Restad, Låssby Knappegård och ödegården Hanekullen, Kareby sn
var av adel och förde sköld och hjälm (BJN)⁶
nämnd 1568 i Låssby (jb)⁷
nämnd 1573 i Restad (”Peder Tordssen ij Rista”, jb) (JAN 1)
nämnd 1582 i Skorby vid adelns hyllningar (JAN 1, ÅSES)
nämnd 1597 26/3 i Restad som gäst hos kyrkoherden i Solberga (BJN)
död före 1607 15/6, då änkan nämns (se nedan)
- h. NN, bondedotter på Hisingen (VHHR 1662 10/12)
död efter 1607 15/6 (se nedan)

son till Peder Tordsson:

- m. Tord Pedersson till Ytter Restad
nämnd 1607 15/6 i tvist med bröderna (JAN 0)⁸
nämnd 1607 25/10 som gift vid arvsifte efter svärmodern (ÅSES)⁹
- h. Karin Hemmingsdotter Lindorm från Tronnum, Torsby sn¹⁰
nämnd 1607 25/10 som gift med Tord Pedersson i Restad (ÅSES)

⁶ Ytter Restad var huvudgård/sättesgård i detta gårdskomplex (JAN 1). Hur Låssby Knappegård kom i släktens ägo är oklart. Klart är emellertid att Olof Torgersson i Låssby måste lösa ut halvsystemen Anna Götarsdotter. Eftersom de hade olika fäder, måste arvet ha kommit via modern, i så fall snarast hustrun till Torger Pedersson (”en bondedotter på Hisingen”) som är den gemensamma nämnaren i den här ekvationen. Före Torger Pedersson och efter Peder Tordsson nämns i Knappegården en Anders (1573-80) och en Nils (1585-1601). En beskrivning av gården ges i länsräkenskaperna 1669 och tiondesättningslängden 1694 i bilagan. Hanekullen nämns redan 1573 (jb) som Peder Tordssons gods, då brukad av en Joen.

⁷ Här finns flera frågetecken. Filiationen bygger på VHHR 1662 10/12 (se ovan). Uppgifterna om knapesläkterna där har visat sig tillförlitliga, om än knapphändiga. Ett problem är personernas ålder. Om Tord fick adelsbrev 1490 som belöning för tjänster bör han ju ha varit minst i 20-årsåldern och född kanske 1460. Om dessutom den föregivne sonen levde 1597, måste denne ha fötts i faderns höga ålderdom. Fattas det 1-2 generationer? En fråga är var Peder bodde. Han skrivs 1568 i Låssby, men 1573 i Restad (jb). Barnen blev placerade på båda gårdarna. Före 1568 nämns inte Låssby Knappegård (gengården 1528 och jordeboken 1542), vilket tyder på att gården redan då var en knapegård och fri från skatt. Både Nordström och Inlandsforskaren Evert Samuelsson menar att det i uppräknigen i domboken 1662 fattas ett par generationer. Om man sätter Olof Tordsson som son till Tord Gunnarsson, skulle en Tord Olofsson kunna fylla utrymmet till Peder Tordsson, men någon sådan är inte belagd.

⁸ Tord hade stämt sina bröder som inte ville betala skatt till honom och modern för Låssby och Hanekullen, vilket de borde då Tord innehade huvud- eller sättesgården. Tord hade dessutom rätt att erhålla skatt från de underlydande gårdarna eftersom han hade ett frälse gifte, medan bröderna hade ofrälse giften. Detta gjorde att de inte kunde tillhöra den äkta adeln. Tord vann målet. Datum 1607 heter ”måndagen före Bodolphi”. Denna dag var 17/6 och 1607 en onsdag.

⁹ Om det var svärmodern framgår inte, eftersom det bara står att det var svärfaderns dåvarande hustru.

¹⁰ Dotter till Hemming Olofsson i Tronnum, Torsby sn, vilken var sonson till Hemming och Karen ibm (ÅSES). Hemming d.ä. i Tronnum hade samma vapen som de i Tjuvkil, varför han hörde till Lindormsläkten. Troligen var han en ättling till Olof Halvardsson som adlades 1504 (JAN 0). Karen var dotter till Anders Svensson, vilken förvärvat sig frihet ”i kung Christierns tid” (adlad 1506, då Christiern var tronföljare och egentligen inte kung före 1513) med namnet Dalepil och från vilken även släkten på Ström, Hjærtum sn, utgick (VHHR 1662 10/12, ovan).

dotter till Peder Tordsson:

m. Nils Pedersson, bonde i Ytter Restad

nämnd 1659 (1649-72) i Restad, då han blivit ingift i denna släkt¹¹ (JAN 1)

h. NN, dotter till Peder Tordsson ibm¹²

son till Peder Tordsson:

m. Torger Pedersson till Låssby Knapegård och Hanekullen

nämnd 1604-17 (jb)

nämnd 1607 15/6 då gården dömdes under brodern Tords gods (lagtinget)

h. NN, bondedotter på Hisingen (VHHR 1662 10/12)

omgift med Götar, sannolikt Götar i Skäggered, Björlanda sn (B)¹³

nämnd 1604-25 (jb)

nämnd 1610-43 (x-mtl)

son Torger Götarsson i Skäggered

nämnd 1642-58 (x-mtl), död efter 1681 (mtl)

gift I med NN

gift II 1674 med Ingeborg i Låssby (LRH)¹⁴

son Götar Torgersson, utomlands 1688, sannolikt
Köpenhamn (VHHR 1688 2/10)

son Per Torgersson, nämnd fr.o.m. 1669 (mtl), gift I
1674 i Skäggered (LRH)¹⁵, gift II 1688 17/6 (T) ibm
dotter Anna Torgersdotter, gift 1673 i Viken (B)

dotter Anna Götarsdotter, gift senast 1647 i Syrhåla, Tuve sn,
död där 1698 27/11 (Lundby/Tuve C:1)¹⁶

son till Peder Tordsson:

m. Olof Pedersson till Låssby Knapegård och Hanekullen

nämnd 1607 15/6 då gården dömdes under brodern Tords gods (lagtinget)

nämnd 1618-25 (jb)

nämnd 1614-36 (x-mtl)

h. NN, bondedotter på Hisingen (VHHR 1662 10/12)

¹¹ Enligt JAN och domboken 1672 9/2 var Nils bror till Jacob, Bengt i Dotetorp och Olof i Önneröd. Nils och bröderna utlöstes 1649 av morbrodern Lars Stenersson i Tofta.

¹² Otillräckligt utredd. Enligt JAN var hon dotter till Tord Pedersson.

¹³ Att det förhåller sig så med Torgers hustrus två giften framgår av VHHR 1669 16/9 (se bilaga) och följande resonemang. Det är Götar i Skäggered som är mest sannolik. Olof Torgersson bör ha varit äldst, varför Götar måste ha gift sig med änkan efter Torger. Torger dog tidigt och nämns bara till och med 1617 (jb). Götar nämns redan från 1604 i samma källa, men kan ha varit gift innan äktenskapet med Torgers änka.

¹⁴ I huvudtiodet heter det ”Torgier i Skieggeröd och Ingebor i Lossbye”, och det kan stämma med mtl, där Torger står utan hustru 1674, men med hustru 1675. Ingeborg i Låssby har inte kunnat identifieras. Det behöver inte ha rört sig om Knapegården. Båda makarna hade varit gifta tidigare (alltså även Ingeborg), vilket man kan härleda av att ingen huvudtiondeavgift erlades.

¹⁵ Se not 8. Per Torgersson gifte sig samtidigt som fadern, och han hade enligt bou 1735 18/11 efter sonen Erik Persson som första hustru en Ingeborg Torgersdotter, vilken inte kunnat identifieras. Andra hustrun var Ingeborg Eriksson från Hästevik Sörgård (T). Per dog 1700 (mtl 1701) och Ingeborg efter 1709 (mtl).

¹⁶ Gift med Anders Elvarsson i Syrhåla Sörgård, nämnd 1645-75.

son till Torger Pedersson:

- m. Olof Torgersson till Låssby Knapegård och Hanekullen¹⁷
 - född 1609 (VHHR 1670 26/9, se bilaga), död efter 1681 18/3 (mtl)
 - nämnd 1650/54 (jb)
 - nämnd från 1644 (eller t.o.m. 1636) (längd över brandskatt 1644-45 och x-mtl)
 - inga kända barn
 - gårdsdelen verkar ha övertagits av Christian Tomasson, nämnd 1681-92 (mtl)¹⁸
- h. bondedotter från Hisingen (VHHR 1662 10/12)
 - Karin Hansdotter, nämnd 1655 13/11 (LRS)

son till Olof Pedersson:

- m. Torger Olofsson till Låssby Knapegård
 - nämnd 1655 13/11 (LRS)
 - nämnd 1657 (boskapslängd i x-mtl)
 - nämnd från och med 1662 (b-10)
 - död 1686 (mtl 1687)
- h. I NN, bondedotter på Hisingen (VHHR 1662 10/12)
- h. I eller II Elin Olofsdotter från Lilleby Bergegård (B)¹⁹
 - fem kända döttrar (ej namngivna, lagmansrätten 1732 3/10)²⁰
 - Anna, ogift helsyster till nästföljande²¹
 - Elin, gift med Jon Göransson i Låssby Knapegård²²
 - Märta, ogift halvsystem till Anna ovan
 - Inga, gift 1671 i Stora Tumlehed, Torslanda sn²³
 - sannolik dotter
 - Elin gift med Olof Persson i Låssby Knapegård²⁴

¹⁷ Erlade 1655 dryga böter för lägersmål (LRS). Se bilaga.

¹⁸ Hade troligen ¼ i pant. Då hans hustru är känd (VHHR 1669 1/12 m.fl. ställen) är det klart att Christian eller hustrun inte kom till gården genom arv. Christians efterträdare Rasmus Larsson 1693 (kvar till och med 1701, möjligen även 1708-18) hade i alla fall fått den ¼ i pant av Anders Torkelsson i Stora Tumlehed (gift med Inga Torgersdotter från Knapegården), vilken i sin tur på omvägar hade bördköpt den av Olof Torgersson som troligen avled barnlös (VHHR 1691 9/3 och 15/6 och 1692 18/10).

¹⁹ Vem han var gift med först går inte att belägga. Vigsel II hade i alla fall skett före detta ställe i domboken. Om det är riktigt att Torger hade två döttrar Elin talar det starkt för att Elin var Torgers första hustru och att en Elin föddes i vardera giftet. Elin var dotter till Olof Tordsson, nämnd 1610-55 (x-mtl), och hans hustru Maret Hansdotter (VHHR 1665 18/4, se bilaga, 1682 22/3 och 1709 2/3).

²⁰ Inga kända söner. Av döttrarna namnges Anna, Elin, Märta och Inga i VHHR 1709 15/6. Det kan ha funnits fler än fem döttrar, eftersom det heter att Olof Perssons hustru utlöst fyra mostrar, men också (på ett annat ställe) att Jon Göranssons hustru Elin utlöst Anna och Märta mot skötsel i livstiden. En tänkbar syster kan ha varit Ingeborg Torgersdotter, hustru I till Per Torgersson i Skäggered. Det skulle inte bli ett alltför nära släktskap för giftermål. Det fanns inga fler syskon Torgersbarn i Skäggered än de tre på sidan 3 nämnda (VHHR 1696 5/10), så om det skulle dyka upp något mer (mycket liten chans efter den här genomgången) bör det höra hemma i Knapegården.

²¹ Nämnd i mtl 1687-1701 som ogift piga, möjligen ända till 1709.

²² Giftna 1687 (mtl 1688). Nämnda till och med 1718 (mtl, då under barnen).

²³ Född cirka 1646, död 1710 (begraven på Kristi himmelsfärds dag). Gift med Anders Torkelsson från en av de andra Låssbygårdarna (cirka 1640-1702 14/4).

²⁴ Giftna 1698/99 (mtl 1698 och 1700). Kronoskepparen Olof Persson Lustig född cirka 1672 i Låssby Innegård, död efter 1717 20/3 (VHHR 1723 12/2) och före 1718 13/1 (mtl). Elin död 1721/22 (mtl 1723). Elin var med stor säkerhet dotter till Torger Olofsson, eftersom det 1732 3/10 (lagmansrätten) heter att Olof Persson löst ut fyra systrar till hustrun. I Låssby Knapegård som han gifte sig till kan ingen annan komma i fråga. Denna Elin var troligen yngre än den andra (enligt vigselår) och då dotter till Torgers hustru II.

son till Olof Pedersson:

m. Erik Olofsson i Låssby Knapegård

nämnd 1633-43, möjligen ända till 1648 (x-mtl)²⁵

pantat sin arvejord (5 öb 10 pb) till brodern Torger ibm (VHHR 1676 12/6)

h. NN

son Olle Eriksson, nämnd 1676 (VHHR 12/6)

dotter Birgitta Erikdotter, nämnd 1676 (VHHR 12/6)

²⁵ Jag har antagit att det är densamme som nämns i Låssby i extraskattemantalslängderna de åren. I så fall var han ju äldre än brodern Torger. Om han dog eller flyttade bort är oklart, men i båda fallen kan det ju stämma med att barnen senare kunde få ersättning för arv i gården.

Källor

Otryckta

Biskopstiondelängder från och med 1659 (b-10)

Domböcker från Västra Hisings härad (VHHR)

Extraskattemantalslängder från den danska tiden (x-mtl)

Länsräkenskaper; huvudtionde (LRH) och böter, ”sagefalld” (LRS)

Tryckta

Biskop Jens Nielssöns visitatsböger og reiseoptegnelser 1594-97, Yngvar Nielsen (BJN)

Bohusläns gamla adliga gods och sätesgårdar, Tiselius (Tis)

Diplomatarium Norvegicum (DN)

Gårdarna i Tjuvkil, Åslög Svensson och Evert Samuelsson (ÅSES)

J. A. Nordströms anteckningsböcker på Landsarkivet i Göteborg (JAN 0)

Rester av ett lägre frälse i Bohuslän..., J. A. Nordström (JAN 1)

Säteriet Kåröd i Myckleby under äldre tid, J. A. Nordström (JAN 2)

Förkortningar i övrigt:

B=Björlanda sn

T=Torslanda sn

Henrik Karlsson, november 2007

Bilaga

Länsräkenskaperna 1669 23/10:

Genomgång och förändring av vissa delar av jordrannsakingen 1662 (räknat 5 skäppor på ett tunnland och 3 stackar hö på ett vinterlass)

”böör suara för een halff i allt... knabegodz... Oluff Torgierson i Låssby ofrij frällsehemman 1 förmedlat ½ i Extraordianrie rântta, wthsädhe 5 3/5 tunn.e landh godh bärandhe åker som ähr LeermyllaJordh, höö till 72 Stackar, mulebete godt, brännemark och andra Lägenheeter finnes inthet, dy synes denne gårdh ej kunna giöra mehr än för ½ i Extraordianrie Rânttan”.

Kommentarer

Olof Torgersson står här som ägare till Låssby knapegård, trots att han och kusinen Torger Olofsson hade ¼ var. Han måste ha varit den s.k. bästemannen. Denne skrevs i jordeböckerna, vilka noterade skatten för själva gården, medan man i parallella mantalslängder av olika slag får veta vilka som i övrigt samtidigt ägde och/eller brukade gården. Biskopstiondelängderna (ibland i en följd och ibland mera sporadiska samt förekommande från 1659) i länsräkenskaperna tar med partsdelningen. Det har vi nu nytta av när det gäller en tid då jordeböckerna ännu inte hade börjat med detta.

Tiondesättningslängden 1694:

”Lossby: Oluf Torgersson 1 Skatte förmedlat till ½. Åboen Rasmus Larsson berättar vara 7 T.rs uthsäde Leer och Leermullejord med sandmull skall ej kunna mehr än 2 skjeppor”.

Västra Hisings häradsrätt:

1665 18/4

”Hanss och Olluff Ollssöner I Lilleby Lodh I daug for Reeten oplaesse tuende Zaedeller, dj aff deris Suågre haffuer Sig tellpantid, deriss Söstress odelss anpart I Lilleby, och den ehne aff Same Suågre, Törgier Ollssen, wahr Sielff for Reeten, och det tellstod, och der på tog dj Pantebreff”.

1669 16/9

”Kom for Reeten Törgier Ollssen I Lössby, och Hanss Anderssen Ibid, dee witne baehr, Anderss Elffuorssiz ord I Syrahlla, Sålediss, at Anders Elffuorssen met Sin hustru, Anna Giöderssdåter, ehr forNöyet, och Regtig betalt, af heniss halffbrodher, Olluff Törgierssen I Lössby, all den anpartz odelssJord, hener met Reete tell arfz falden ehr, I den österste gården I Lössby.”

1670 26/9

”Oluf Torgiersson i Lössby, sine 61 åhr, witner, Nåhr hand wahr 12 åhr gammell, da gick handh till halte Oluf i Andall, och skulle følge honom at fiske, da gick Joen Hågensson i Sörrödth och Hans Hågensson ibidm och hafdhe En dreng med ssigh, som drog ihob Ener, som dhe hug På samme wdmak, i de biergh som ehr wdhen for der dhe hafuer Nedkast gierdzgårdhen”.

1676 12/6

”Thorger Olss j Losbye hijtsteffnt sine brödre börn Olle Erichss och Birgitte Erickzdotter, berette Nembl. Thorger haffua giffuet sine brödre börn 60 minus 2 mk dr S.M. for 6 öresboelJord Ringer 2 pengzboellJord wdj den ghård hand påboer Lösbu, huilcket hans

broderdatter Birgette Erickzdotter beretter her Inden tinge sant wara, huilcke 6 öresboellJord Ringer 2 pengsboelJord, bem.t Thorger Olss beholler for It fult brugeligt pantt for forskreffne 60 dr Ringer Endsom 2 mk. Pantebreff begiert.”

Kommentar

Kung Hans regeringstid var 1481-1513. Enligt vissa källor skall Thord Gunnarssön ha adlats 1490. Storleken på gårdarna i Björlanda varierade. En helgård var vanligen mellan 20 och 32 öresbol. Troligen var Knapegård på 24 från början i och med att Torger övertog broderns arvspart på 5 öb 10 pb. Med sin egen part hade han då 11 öb 8 pb (fattas 4 pb i 12 öb), varav en stor andel (hälften) var svag och hade lett till förmedling av skatten. Denna skedde f.ö. 1640 9/12 (LR 1661). I senare domboksanteckningar kan man följa pantsättning och överlåtelse av jord i Knapegården. Då säger man att 12 öb utgjorde $\frac{1}{4}$ av gården. Detta betyder att den skulle ha varit på 48 öb från början, och att den räknades som 24 efter förmedlingen. Det kan ju stämma, men i så fall var Knapegården den största i Björlanda före förmedlingen. Varför det ovan inte handlade om 6 öb jämnt kan jag inte förklara.

Länräkenskaperna 1655, ”sagefalld”:

”1655 13/11: Olluff Torgerssen i Lössbye Leyermaall böder formedelst hand besoff et Quindfolck i hans Ehteschab, effter hoss fölgende domb, och skifftebreffuedz formelding, paa hans halfue boe, bedrager 11 $\frac{1}{2}$ slet daler 8 s, er penge 7 $\frac{1}{2}$ Rdr 1 ort.”

Tingsvittne i detta mål

”Erich Anderssen i Hoffgaard suorenschriffuer paa Hising, Peder Nielssen i Kierre och Peder Rasmussen i Röningh, edsuorne lagrettis mend wore 13/11 1655 met kongens fogde erlig och welforstandig man Rassmus Jenssen i Nordtaug forsamlet i Lössbye hos Olluff Torgerssen och hans hustrue Karrj Hanssizdatter.

Bortskyldig giold: Peder Bage i Lexbye 7 Rdr 8 s, Olluff i Bulöcke 3 Rdr, Laurss Eschildssen i Amholt 3 Rdr, Peder i Wigen 3 Rdr, Anders schreder i Lössbye 5 d 1 mk, Hans smed i Biörlande 1 mk, Rassmus Jenssen 2 $\frac{1}{2}$ d, Torger i Lössbye 4 $\frac{1}{2}$ mk, Peder Swendssen ibm 2 mk” (m.fl. ej noterade).

5 Kiöre ad 5 dr = 25 dr

4 kalffue ad 1 dr = 4 dr

Tou ungnöd ad 2 dr = 4 dr

1 brun stydh = 5 dr

1 hest = 5 dr

Trej swin ad 1 $\frac{1}{2}$ dr = 4 $\frac{1}{2}$ dr

Sex faar ad 1 dr = 6 dr

1 handquarn = $\frac{1}{2}$ dr

1 kieste = 3 mkr

nogen Ringe sengekleder = 6 dr

1 benchedyne for 1 dr

tou gryder 2 dr

otte tr korn ad 6 mkr = 12 dr

I farre kleder for 2 dr

nogen lindkleder for 2 dr

ploug harff och all anden trae fang met Kare

och tönder for 2 $\frac{1}{2}$ dr

1 hiulrock = 3 mkr

Summa ehr Penninge 83 dlr. Afftagiss Gielden som ehr 59 $\frac{1}{2}$ dlr 16 s. Ehr Igien beholdet 23 dlr 16 s. Ehr till Quinden den halffuepart 11 $\frac{1}{2}$ dlr 8 s. Mandens den halffue part 11 $\frac{1}{2}$ dlr 8 s.

17/9 1655 i neruerrelse aff Rassmus Jenssen, slotzfouget och ridefoget, leyermaall met Anna Arffuitzdatter i Lössbye, dömbtt enligt Arffuebalcken 5 kap. 1 art.”

Västra Hisings häradsrätt:

1665 18/4

”Olluff Törgierssen I Lössby PantSaetter Sin halffue odelssgård I Lössby tell fougden w.tt Rassmus Jenssen for peninger 40 Rdr In Specie, och der på gaff hanem pantebreff”.

Kommentar

Händelsen är refererad i Björlandaboken. Där nämner man att det även fanns gäldenärer i Kungälv, Syrhåla, Önneröd, Göteborg, Brännö och Nolvik. Uppgiften i boken att Olof var välbärgad då han satt på en halvgård stämmer inte helt, då gården var så svag att bara halva den ursprungliga skatten kunde betalas. Olof hade på papperet ½-gård, men i verkligheten bara ¼, samma som kusinen Torger Olsson (framgår bl.a. av biskopstiondelängderna under 1660-talet. Den andra ¼ som från början ingick räknades inte förmedlingen 1640. Ibland står det i källorna ½ gård, ibland ¼ gård. Anna Arvidsdotter var sannolikt dotter till husmannen Arvid i Låssby, nämnd i extraskattelängderna 1614-37. Lånet 1665 enligt ovan orsakades säkert av böterna, även om det togs många år senare.

Namnet Torger

Detta namn var vanligt i äldre tiders Bohuslän men har fortlevt till nutiden, främst som förled i släktnamnet Torgersson. Under medeltiden noteras namnet mest i Jämtländska och Värmländska källor (Otterbjörk). I Norge har formen Torgeir (uttalat med hårt g) dominerat, och det är fortfarande ett mycket vanligt förnamn. Namnet kom enligt namnforskaren Olof Brattö till Bohuslän från norr till söder. Det kan tolkas som om det kom från Norge, och att det i Bohuslän modifierades till Torger och då blev ett från ursprungsformen skilt namn. Namnet var inte det vanligaste i Bohuslän, men inte sällsynt. På min undersökta del av Västra Hisingen var det vanligast i Öckerö socken. I Torslanda förekom det mest bara i Hästevik och i Björlanda i Låssby och Lilleby.

I de otryckta källor som finns bevarade från Västra Hisingen har namnet stavats på olika sätt (jag har hittat 15 former). Äldst skrevs det *Torgier* eller *Thorgier* (1573). Varianter på denna stavning är senare *Torgie*, *Torgierd* och *Tårgier*. Direkt dialektal är de nära varianterna *Törgier* och *Thörgier* (1660-talet). Uttal med mjukt g visar gruppen med *Torier*, *Torjer*, *Tårjir* och *Tårjell* särskilt tydligt, men alla hittills nämnda stavningar visar att uttalet var med mjukt g, alltså som ett j. Man ser i övrigt en grupp med *Torger*, *Thorger*, *Tårger* (och det enstaka *Tårgeer*). Denna antyder en kanske mera bildad skrivare som inte använde de dialektala varianterna och där den variant som finns kvar idag återfinnes. Vanligast räknat över hela perioden från slutet av 1500-talet till några årtionden in på 1700-talet förefaller Torger och Torgier vara med reservation för det lilla materialet (ett 60-tal omnämningen i olika källor såsom kyrkböcker, skattelängder, domböcker och enrolleringslängder).

I nutida litteratur har man ibland skrivit det norska *Torgeir* där det borde stått Torger. Det beror nog på en okunskap om namnet Torger. Torgeir har dock aldrig använts i den aktuella delen av Bohuslän, åtminstone inte i de källor jag haft tillgång till. Likadant är det med *Torgir* som jag också sett i nutida litteratur. Där har man inte heller vetat om eller trott på det bohuslänska Torger, utan tydligen velat antyda att skrivaren (med en av de 15 varianterna ovan) skrivit fel och egentligen menat Torgeir. I ett försök att nu visa detta har man så ”förnorskat” det till hälften.

Uttalet bereder tydligen också vissa svårigheter. Det finns de som uttalar Torger med hårt g (kanske i tron att det egentligen gäller det norska Torgeir). Som barn hörde jag emellertid aldrig annat än Tôrjer, alltså med ett mjukt g, som j. I formerna ovan måste ie betyda att det var menat som en mjuk konsonant. Särskilt de former som helt utelämnar g visar detta ännu tydligare.

Henrik Karlsson, november 2007, med vissa ändringar 2020